

УДК 37.013.78

Богомолова М.Ю.

аспірант кафедри педагогіки та психології

Херсонського державного університету

ШЛЯХИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПРОФІЛАКТИЧНОГО ВПЛИВУ У ВЗАЄМОДІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА І ПІДЛІТКІВ-ДЕЛІНКВЕНТІВ

У статті розглядаються основні види роботи соціального педагога з підлітками-делінквентами, обґрунтовуються домінуючі зусилля профілактичної діяльності щодо попередження і подолання делінквентності в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Ключові слова: делінквентна поведінка, девіантна поведінка, підлітки-делінквенти, делінквентні елементи поведінки, конфліктна ситуація.

Аналіз суспільних процесів в Україні свідчить, що на часі наявне зниження авторитету і відповідальності школи та батьків, послаблення інтересу до навчання та зниження рівня вихованості підлітків, значний ріст делінквентної поведінки серед неповнолітніх і як результат – скоєння різноманітних злочинів від дрібних побутових до більш серйозних, що в свою чергу призводить до наявності кримінальної відповідальності .

Особливо небезпечним для суспільства є ситуація криміногенної активності неповнолітніх. Саме в цьому віці вони стають резервом для «дорослої» злочинності, тому делінквентна поведінка неповнолітніх, як і раніше, залишається актуальною проблемою, зокрема для такої соціальної інституції, як школа.

Над вирішенням цієї проблеми в нашій державі необхідно активізувати зусилля індивідуального впливу соціальних педагогів, батьків та школи. Тож сьогодні особливу увагу треба звернути на проблему профілактики делінквентної поведінки підлітків у загальноосвітніх навчальних закладах.

Проблему делінквентної поведінки підлітків досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні учені. Зокрема, Ф.Дольто, Е.Ейдемільер, Е.Еріксон, А. Капська, І. Козубовська, Н. Максимова, А. Макаренко, Н. Майсак, І. Невський, В. Оржеховська, О. Панченко, В. Татенко, , Д.Фельдштейн, Л.Шнейдер, Ю. Юрічка.

Вони розглядали пенітенціарну систему дитячої злочинності, шляхи організації процесу перевиховання підлітків у спеціальних школах і профтехучилищах, причини делінквентності у площині індивідуальних і вікових особливостей розвитку підлітків, досліджували вплив на неї способів організації їх життєдіяльності, впливу сім'ї, системи шкільної профілактичної роботи. Делінквентність викликається різними причинами - соціальними, психологічними, педагогічними. Соціально – педагогічний вплив на підлітків – делінквентів – це комплексний механізм соціально – педагогічної системної дії, спроможний реалізуватися в умовах недосконалої педагогічної дії, онтогенезу особистості підлітків в умовах функціонування соціального простору.

Делінквентна поведінка – це сукупність протиправних вчинків підлітків, за які може накладатися покарання згідно зі статтями цивільного та кримінального кодексу. Сучасна юридична психологія пояснює протиправну поведінку як особливий вид діяльності, соціальну активність людини, що

виявляється у специфічних формах протиправних дій. Педагогічними ознаками будь-якого порушення є такі категорії, як «діяльність», «поведінка», «дія», «мотив», «мета діяльності». Слід зазначити, що делінквентна поведінка має всі елементи нормальної поведінки, але на відміну від неї має асоціальну спрямованість, вирізняється способами досягнення мети, які вступають у конфлікт з нормами права. Протиправна спрямованість делінквентної поведінки стає очевидною, коли аналізується процес мотивації, цілепокладання, прийняття рішень, вибору засобів досягнення окресленої мети і практичної реалізації злочинного задуму [5, с. 375].

Відомою та досить популярною сьогодні є точка зору І. Невського про те, що відхилення у підлітка викликані не якимись жорсткими особистісними конструктами, а певними особливостями, які схиляють до формування тих чи інших девіантних або делінквентних елементів у поведінці [3, с. 56].

У дослідженні Н. Майсак встановлено, що підліток з делінквентною поведінкою має певні особливості: негативну психічну напруженість; акцентувану готовність до ризику; психічну ригідність; виражену орієнтацію на норми делінквентної підліткової групи; непередбачуваність поведінки; високу агресивність [2, с. 14].

Незважаючи на багатогранність точок зору з приводу індивідуального профілактичного впливу соціального педагога на підлітків-делінквентів слід зазначити, що наукових досліджень, присвячених даній тематиці, недостатньо. Тому надзвичайно важливим, на наш погляд, є виокремлення окремих аспектів зазначеної проблеми: по-перше, доцільним є розгляд цього матеріалу в умовах загальноосвітнього навчального закладу, оскільки саме школа формує модель поведінки не тільки індивіда, а і його співіснування із суспільством.

По-друге, слід звернути увагу на те, що, незважаючи на комплексне виконання школою виховних функцій, все ж таки доводиться здійснювати скерований профілактичний вплив на підлітків, у яких наявними виступають ознаки девіантної та делінквентної поведінки.

По-третє, важливим, на наш погляд, аспектом є дещо недостатнє розмежування чітких дій соціального педагога як фахівця з профілактики делінквентної поведінки підлітків у загальноосвітньому навчальному закладі.

Таким чином, мета цієї статті зводиться до визначення шляхів і позицій індивідуального профілактичного впливу соціального педагога на підлітків-делінквентів; до аналізу елементів їх соціально-педагогічної взаємодії.

З мети статті нами були сформульовані наступні завдання:

- встановити чинники ризику, які впливають на з'яву делінквентної поведінки;
- окреслити основні змістовні параметри індивідуального соціально-педагогічного впливу на підлітків-делінквентів;
- з'ясувати соціально-педагогічні умови індивідуального профілактичного впливу на підлітків-делінквентів.

Соціально-педагогічна взаємодія підлітків-делінквентів і соціального педагога повинна базуватися з системи необхідних знань останніх про суспільні категорії, культурні групи, динаміку їх розвитку і функціонування з тим, щоб мати можливість здійснювати індивідуальний профілактичний вплив і надавати ефективну індивідуальну допомогу у випадках, коли мають місце відхилення, що ведуть до виникнення асоціальних проблем. Це пов'язано, насамперед, із тим, що кожен підліток із делінквентною поведінкою має свою життєву історію, власну ситуацію розвитку, не схожу на всі інші. Тому має місце організована індивідуальна робота. Така робота у нашому випадку зводиться до реалізації соціально-педагогічної взаємодії, яка у сучасній педагогічній думці здійснюється як:

- спеціальне педагогічне спілкування з відповідною категорією підлітків;

- як істотна характеристика спеціального педагогічного процесу соціального спрямування з елементами, властивими процесові перевиховання;
- як діяльність, спрямована на ефективну індивідуальну роботу з виправлення індивідуальних і набутих у соціумі вад, настановлення особистісної позитивної позиції підлітків-делінквентів, на підтримку проявів їх суспільної самостійності;
- як прояв педагогічної творчості з пошуками елементів системного індивідуального профілактичного впливу;
- як сукупність педагогічних ситуацій, створюваних в умовах пошуків елементів системного індивідуального профілактичного впливу.

Отже, ми можемо стверджувати, що процес роботи з підлітком-делінквентом вимагає втручання фахівця не тільки в особисту історію підлітків, але й у багатофакторний процес довготривалого індивідуального впливу. При роботі з такими підлітками необхідно уважно вивчити особові справи, зокрема і їх медичні картки, а також одержати інформацію про здоров'я їх батьків. Необхідно пам'ятати про те, що делінквентна поведінка може не просто вирізнитися від загальноприйнятих соціокультурних норм, а й бути в сутності особистості підлітків подібною з суспільними негативами.

Таким чином, в теорію і практику досліджень про делінквентну поведінку підлітків і пошуки шляхів індивідуального профілактичного впливу на підлітків-делінквентів ввійшло поняття онтогенезу, коли дослідження цього феномену продовжують відкривати нові сторінки індивідуального розвитку підлітків-делінквентів. Ще в 20-ті роки ХХ століття з'явилася нова для тих часів інформація про медико-біологічні, психологічні та соціальні характеристики про нормальну і аномальну еволюцію особистості. Так як означена нами категорія підлітків вимагає сприяння з боку соціального педагога їх життєвим проблемам і труднощам, то нами була зосереджена увага на тому, як онтогенез в його негативних проявах сприяє виникненню

соціальних проблем, перешкоджає нормальному розвитку і соціалізації на різних етапах життя [4, с. 218].

Наступним кроком індивідуального профілактичного впливу на підлітків-делінквентів є соціально-педагогічне консультування. Сьогодні існують певні критерії категорій дітей, які потребують особливої педагогічної уваги: шкільна неуспішність; систематичний пропуск занять; відсутність поведінкових настанов, що стосуються моральних, соціокультурних норм; створення дисгармонійної поведінкової й емоційної атмосфери в колективі підлітків; вербальні й невербальні прояви агресії; психологічні проблеми – відсутність конструктивних комунікативних навичок, мотивації до навчання й особистісного зростання; відсутність навичок самостійного розв'язання конфліктних ситуацій, акцентуацій, неврозів, неврастенії; наявність делінквентності як індикатору сімейних проблем уживання алкоголю, наркотиків, паління; схильність до бродяжництва, вимагання; зв'язок зі злочинними угрупованнями; участь у поширенні наркотичних речовин; факти сексуальних домагань, насильства [1, с. 98].

Згідно з вищезазначеними критеріями можемо виокремити шляхи індивідуального профілактичного впливу соціального педагога на підлітків-делінквентів: установлення довірливих стосунків - проведення бесід, супровід процесу навчання й виховання підлітків; подолання можливих бар'єрів у спілкуванні; психологічна діагностика; виявлення позитивних рис особистості підлітків; допомога у процесі формування адекватної самооцінки - бесіди, які підкажуть підлітку, як визначити свій статус у колективі, свої реальні й бажані досягнення; допомога у створенні умов для прояву здібностей підлітків; вироблення комунікативних навичок; розвиток позитивної конструктивної конкуренції у процесі перевиховання; підвищення рівня рефлексії підлітка; активне проведення роботи із профілактики правопорушень із залученням фахівців, а також самого підлітка як виконавця

або координатора профілактичних проектів; проведення тренінгів, диспутів, спрямованих на розв'язання питань, пов'язаних із відносинами в сім'ї.

Неможливо не звернути увагу на один з елементів індивідуальної профілактичної роботи з підлітками-делінквентами, що в умовах здійснення соціальної роботи є супервізорством – а саме контроль об'єму і якостей впливу на делінквентів у конкретних випадках; кваліфіковане спостереження за їх психофізичними станами; сприяння розвитку професіоналізму соціального педагога; покращення стандартів соціально-педагогічної взаємодії соціального педагога з підлітками-делінквентами; контроль за дотриманням усіх проявів морально-етичних норм підлітків у процесі профілактики.

Отже, детермінуючими для реалізації індивідуального профілактичного впливу соціального педагога на підлітків-делінквентів у загальноосвітньому навчальному закладі є професіоналізм і вміння фахівця знайти, побачити, відчувти домінанту у складній системі життєвих планів та інтересів підлітків. Таким важелем може бути їх бажання досягти оптимального громадянського статусу, знайти себе і своє місце у соціумі, віднайти власну улюблену справу. Якщо така домінанта відсутня, соціальному педагогу необхідно створити її у процесі індивідуальної роботи. Тому потрібно організувати системну взаємодію індивідуального профілактичного впливу соціального педагога на підлітків-делінквентів, яка б стала достеменною організацією співробітництва обох сторін, проявом сукупності соціально-педагогічних зусиль, проявом інтеракції.

Стаття не претендує на вичерпний і всебічний розгляд складної багатогранної проблеми індивідуального профілактичного впливу соціального педагога на підлітків-делінквентів. Ця проблема стає нагальною сьогодні, оскільки постає за необхідне здійснення всебічного аналізу криміногенної ситуації в Україні, дослідження її сутнісних характеристик профілактичного впливу на окреслену нами категорію підлітків. До

перспективних напрямів досліджень можна віднести ініціювання особистісного становлення в моральній поведінці підлітків та формування їх позитивних якостей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беспалько О.В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 134 с.
2. Замошкин Ю.А. За новый подход к проблеме индивидуализма / Ю.А.Замошкин // Вопросы философии. – 1989. - №6. – С. 14-16.
3. Невский И.А. Трудный успех: без «трудных» работать можно. Из опыта работы. – М.: Просвещение, 1989. – 128 с.
4. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.
5. Соціальна педагогіка. Підручник./За ред. проф. А.Й.Капської. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 468 с.

Богомолова М.Ю.

ПУТИ ИНДИВИДУАЛЬНОГО ПРОФИЛАКТИЧЕСКОГО ВЛИЯНИЯ ВО ВЗАИМОДЕЙСТВИИ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА И ПОДРОСТКОВ-ДЕЛИНКВЕНТОВ

В статье рассматриваются основные виды работы социального педагога с подростками-делинквентами, обосновываются главные виды осуществления профилактической деятельности для предупреждения образования признаков делинквентности в условиях общеобразовательного учебного заведения.

Ключевые слова: делинквентное поведение, девиантное поведение, подростки-делинквенты, делинквентные элементы поведения, конфликтная ситуация.

Bogomolova M.Y.

IN INDIVIDUAL PREVENTIVE INFLUENCE IN INTERECTION SOCIAL TEATHER AND TEENS-DELINKVENTY

The article reviews the main types of social pedagogy of adolescent delinkventamy, justified dominantnii efforts prevention activities to prevent and address delinquency in general education.

Key words: delinquent behavior, deviant behavior, teens-delinkventy, elements of delinquent behavior, conflict situation.